

واکاوی سازوکارهای افزایش انگیزه مشارکت عمومی در مردم از منظر تفسیر شریف المیزان

۱- میثم لطیفی، دانشیار دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق(ع) latifi@isu.ac.ir

۲- حسن دانایی فرد، استاد دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس hdanaee@modares.ac.ir

۳- فاطمه رحمانی، دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه تربیت مدرس fatemeh.rahmani213@gmail.com، نویسنده

مسئول

چکیده

تعامل مردم-حکومت مرکز ثقل حکومت‌ها بوده و کارگزاران حکومتی همواره به دنبال کشف سازوکارهایی برای افزایش کمیت و کیفیت تعاملات مردم با حکومت می‌باشند، چراکه تعامل بهتر مردم با حکومت سبب بهبود اثربخشی و مشروعیت حکومت‌ها می‌شود، تحقیقات نشان داده است که انگیزه مردم برای مشارکت عمومی بسیار کم بوده و بیشتر مردم ترجیح می‌دهند، در امور حکومتی مشارکتی نداشته باشند، در این مقاله با رویکرد کیفی و بر اساس روش دلالت پژوهشی و تدبیر مسئله محور از دل ۱۰۰۶ آیه و ۲۶۶ مضمون مرتبط با آن به کشف سازوکارهای افزایش انگیزش مشارکت عمومی در مردم از منظر قرآن کریم و بر اساس تفسیر شریف المیزان پرداخته شده است. قرآن کریم سازوکارهای افزایش انگیزش مشارکت عمومی را درده دسته ایجاد انگیزه از طریق انذار، ایجاد انگیزه از طریق تبشیر، ایجاد انگیزه از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آنان، ایجاد انگیزه از طریق بیان آینده مثبت و امیدبخش که ثمره مشارکت عمومی می‌باشد، ایجاد انگیزه از طریق آموزش آراستگی ظاهری و درونی در جامعه، ایجاد انگیزه از طریق آموزش فانی بودن دنیا، ایجاد انگیزه از طریق آموزش تقدم پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری، ایجاد انگیزه از طریق آموزش نحوه تعامل با یکدیگر، ایجاد انگیزه از طریق تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری، ایجاد انگیزه از طریق بیان اهمیت نقش‌آفرینی جمعی، تقسیم‌بندی طبقه‌بندی کرده است.

کلیدواژه‌ها: تعامل مردم-حکومت، انگیزه مشارکت عمومی، تفسیر المیزان، مدیریت اسلامی

مشارکت عمومی مرکز ثقل حکومت‌ها می‌باشد (Creighton,2005; Bonsón et al,2015; Horsbol et al,2012) چراکه سبب ایجاد رابطه عمیق و اصیل بین مردم و حکومت شده، حکومت را از خواسته‌ها و نیازهای مردم مطلع کرده، مشروعیت آن را افزایش داده و سبب انسجام اجتماعی بیشتر می‌شود (Anderson,2011; Kostakopoulou,2008). به عبارت بهتر مشارکت عمومی سبب استفاده از خرد جمعی^۱ برای حل مشکلات شده و فرایند حل مسئله^۲ را بهبود می‌بخشد (Jeppesen & Lahjani,2010). از طرفی نزدیکی افراد به مسئله و مشکل سبب ادراک بهتر مسئله و مشکل شده و احتمال حل اثربخش مسئله را افزایش می‌دهد. در حوزه حکومت و مدیریت امور عمومی، عموم مردم به سبب نزدیکی با مشکل ادراک بهتری از مشکل داشته و می‌توانند با همکاری مدیران بخش عمومی به راه‌حل‌های بهتری برای حل مسئله دست یابند (villarroel & Reis,2010). بر اساس رویکرد تفسیری، افراد ادراک و تعریف متفاوتی از پدیده‌ها دارند، و وجود و ماهیت پدیده‌ها به ادراک افراد وابسته است. همان‌طور که می‌دانیم اولین و مهم‌ترین گام در فرایند سیاست‌گذاری شناخت و تعریف از مشکل است، از طرفی باید در نظر داشت که در شناخت مشکل نیز ادراکات نقش مهمی را ایفا می‌کند (Rocheft & Cobb,1994; Hoppe,2011). دنیاهای نیز بر نقش ادراکات مشترک در ایجاد گفتمان عمومی بر خط‌مشی‌گذاری تأکید کرده و عنوان می‌کند که بر اساس پارادایم تفسیری و پست‌مدرن، ادراک مردم به مسائل، عینیت و ماهیت می‌دهد و مسائل و چیزها از خود وجود عینی ندارند. در حل مسائل عمومی نیز باید به ادراک مردم از مسائل توجه شود و به گفتمان غالب بین مردم پاسخ داده شود، درواقع این گفتمان بین مردم است که به مسائل موردتوجه دولت‌ها جهت دهد (Denhardt and Denhardt, 2000). در واقع مشکلات عمومی حاصل گفتمان عمومی بر خواسته از مردم است. فیشر و گاتویز^۳ (۲۰۱۲) مبنای شکل‌گیری مشکلات عمومی را واقعیت استدلالی^۴ می‌دانند، بر طبق این اصطلاح مشکلات عمومی زمانی عینیت و واقعیت دارند که به‌صورت مشترک تعریف و استدلال شوند، واقعیت استدلالی بر این مطلب تأکید دارد که استدلال و اقناع مردم به‌صورت مشترک در نهادهای مردمی، مبنای عینیت دادن به مشکلات عمومی است. باوجود اهمیت تعامل مردم-حکومت برای ایجاد حکومتی بهتر، ایجاد مشارکت عمومی اثربخش در جوامع مدرن با مشکل مواجه شده‌است؛ به‌گونه‌ای که دانشمندان تأکید می‌کنند که مهم‌ترین مانع برای ایجاد ارتباطات بین شهروندان، ماهیت زندگی مدرن است، چراکه در این جوامع مردم کمتر یکدیگر را می‌بینند و کمتر نسبت به مشکلات یکدیگر واکنش نشان می‌دهند (King et al, 1998; Salminen,2010).

بنابراین می‌توان چنین برداشت کرد هسته مرکزی کلیه سازوکارهای مشارکت ایجاد نگاه و دغدغه مشترک بین مردم می‌باشد، زیرا ایجاد فضایی برای مشارکت بهتر و عمیق‌تر مردم، سبب ایجاد همدلی بین آن‌ها شده که ادراک مشترک بین آن‌ها را تقویت می‌کند؛ درواقع مردمی که از طریق مشارکت اثربخش با یکدیگر، به درک درستی از نیازهای یکدیگر برسند، خواسته و نیاز واحدی را نیز از حکومت مطالبه خواهند کرد، حکومت نیز چون با یک مطالبه واحد مواجه می‌شود مسلماً عملکرد بهتری خواهد داشت. با این توصیف می‌توان همراه کردن مردم با حکومت را مهم‌ترین پیامد مشارکت عمومی دانست، همراه شدن مردم با یکدیگر در درجه اول، و با حکومت در درجه دوم، موجب افزایش کیفیت عملکرد حکومت‌ها می‌شود. اندیشمندان سازوکارهای مختلفی را برای تقویت مشارکت عمومی در جامعه طراحی کرده‌اند، سازوکارهایی مانند ملاقات عمومی^۵، جلسه سالن شهر^۶، نظرسنجی

1-Collectively intelligent

2-Problem-solving process

3-Fischer & Gottweis

4-Argumentative turn

5-Public meeting

6-Town hall meeting

شهروندان^۱، کمیته‌های مشورتی^۲ (پنل شهروندی^۳)، هر یک از این سازوکارها چالش‌هایی داشته و در عمل نتوانسته‌اند سبب تقویت مشارکت عمومی شوند (Sheedy, 2008).

پژوهشگران عوامل زیادی را برای ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی معرفی کردند، عواملی مانند توسعه هویت فردی و اجتماعی، شفایت حکومت، توسعه اعتماد مردم به حکومت، تسهیل مشارکت از طریق توسعه مشارکت اینترنتی و.. (Antonini et al, 2015; Hafer & Ran, 2016; Jeppesen & Lakhani, 2010; Brabham, 2012) این عوامل اگرچه سبب افزایش انگیزه شهروندان برای مشارکت عمومی می‌شود، اما شاید بتوان گفت هیچ‌یک نتوانند به‌صورت درون‌زا و خودکار انگیزه شهروندان را افزایش دهند.

گذشت زمان نشان داده‌است که هیچ‌یک از سازوکارهای مشارکت عمومی نتوانسته است سبب تقویت مشارکت عمومی در جامعه شده و فقدان مشارکت عمیق و مؤثر در امور عمومی هنوز احساس می‌شود به‌طوری‌که کینگ در مقاله خود تأکید می‌کند که مشارکت مردم در امور عمومی در جوامع آمریکایی بسیار محدود است (king et al, 1998).

شاید بتوان گفت، نبود سازوکارهای صحیح و اثربخش، مهمترین مانع در ایجاد رابطه مؤثر و عمیق بین مردم و حکومت است، درواقع مشارکت مردم در امور عمومی نیازمند سازوکارهای دقیقی است که نه‌تنها مردم را به مشارکت ترغیب کند، بلکه مشارکت را به وظیفه‌ای خطیر برای آنان مبدل سازد، به‌طوری‌که هم مردم تلاش برای بهبود امور عمومی را وظیفه خود بدانند و هم مسئولین دادن اطلاعات به مردم و درگیر کردن آنان در امور عمومی را رکن اصلی برنامه‌های خود تلقی کنند. ایجاد چنین باوری بین مردم و مسئولین مسلماً سازوکارهای انگیزشی عمیقی را طلب می‌کند، تا هم مردم و هم مدیران را برای رسیدن به این باور تربیت کند.

دین اسلام به‌عنوان خاتم ادیان الهی، کامل‌ترین و جامع‌ترین دین و قرآن نیز کتابی بی‌نظیر می‌باشد. "و ما این کتاب (قرآن) را به‌درستی به‌سوی تو نازل کردیم درحالی‌که تصدیق‌کننده کتاب‌های پیش از خود و گواه صادق بر (حقانیت همه) آنان است"^۴، در مورد برتری و جامعیت قرآن؛ امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: "خداوند، بیان هر چیزی را در قرآن نازل کرده به‌گونه‌ای که به خدا قسم هیچ‌یک از نیازمندی‌های بشر را فروگذار نکرده است"، لذا در این مقاله تلاش داریم به واکاوی سازوکارهای افزایش انگیزه مشارکت عمومی از منظر قرآن و بر اساس تفسیر شریف المیزان پردازیم.

۲- مبانی نظری

۲-۱- تعریف مشارکت عمومی

واژه مشارکت یک کلمه عربی و از باب مفاعله است و معادل فارسی آن همیاری و همراهی است مشارکت در فرهنگ فارسی معین معنای شرکت و انبازی است (معین، ۱۳۷۷) و در لغت‌نامه دهخدا نیز به همین معنی به‌کاررفته است (دهخدا، ۱۳۷۷). در گذشته مانند یونان باستان مردم برای تصمیم‌گیری‌های عمومی در یک مکان جمع می‌شدند و در مورد یک مسئله به مشارکت و تصمیم‌گیری می‌پرداختند باگذشت زمان و افزایش جمعیت دیگر مدل دموکراسی مستقیم^۵ کارآمد نبود از این‌روی مدل دموکراسی

1-Citizen survey

2-Citizen advisory committees

3-Panels

5-Direct democracy

۴ - ﴿أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ﴾ / مائده ۴۸

نماینده^۱ ایجاد شد. دموکراسی نماینده نیز مشکلاتی مانند کمبود شفافیت و پاسخگویی، تضاد منافع و... دارد. درعین حال در عصر حاضر انتظارات مردم برای مشارکت در حکومت افزایش یافته است (chung,2011).

اندیشمندان بسیاری به تعریف واژه مشارکت پرداخته‌اند که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- شفریتز (۲۰۰۴) مشارکت را فراگرد توانمندسازی افراد و گروه‌ها برای رسیدن به بلوغ کافی می‌داند، درواقع از نظر شفریتز فرایند مشارکت شهروندی زمانی محقق می‌شود که سیستم حکومتی با آموزش شهروندان به آن‌ها قدرت مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای تصمیمات را بدهد (Liu, 2011).
- ۲- مشارکت عمومی به فرایندی اطلاق می‌شود که در آن شهروندان از طریق اقدامات شهروندی در تصویب و اجرای خط‌مشی‌های عمومی تأثیرگذار باشند. بر اساس این تعریف شهروندان با واسطه و از طریق نمایندگان خود و مأموران رسمی در فرایند تصمیم‌گیری عمومی مشارکت خواهند داشت. (Pary et al, 1992).
- ۳- انجمن بین‌المللی مشارکت عمومی نیز مشارکت را این‌گونه تعریف می‌کند "هرگونه فعالیتی که عموم مردم را در فرایند حل مسئله و یا تصمیم‌گیری دخالت داده و از پتانسیل عموم مردم برای تصمیم‌گیری بهتر استفاده کند" (Fischer,2012)
- ۴- مشارکت عمومی فرایندی است که در آن به نیازها و ارزش‌های عموم مردم توجه شده و مردم در تصمیم‌گیری‌ها دخیل می‌شوند (creighton,2005).
- ۵- رو و همکارانش مشارکت عمومی را درگیر شدن مردم در فرایند خط‌مشی‌گذاری از دستور گذاری تا اجرا دانسته و معتقد است مشارکت عمومی سبب تقویت فرایند خط‌مشی‌گذاری می‌شود (Row et al,2015).

درواقع باید گفت که امروزه تقاضای شهروندان برای مشارکت در امور عمومی افزایش یافته است و سیاستمداران در جستجوی این مسئله هستند که چطور باید بر اساس شرایط جدید، سازوکارهای جدید مشارکت طراحی کنند. به عبارت بهتر در عصر جدید دیگر رویه‌های رسمی مشارکت مردم را راضی نمی‌کند و در جستجوی این هستند که به‌صورت غیررسمی و بیشتر در امور مشارکت کنند. تحولات اجتماعی و تغییر ساختار اجتماعی سبب شده است که مردم به سبک‌های جدید مشارکت تمرکز داشته باشند (wanger et a,2010).

در سبک جدید مشارکت باید:

- باید شهردار و شهروندان (نمایندگان
- شهروندان) خود را برای مشارکت آماده کنند.
- باید یک مرکز ثقل و نقطه تماس برای
- مشارکت وجود داشته باشد.
- باید فرایندهای تصمیم‌گیری و
- شکل‌گیری اراده سیاسی برای شهروندان واضح و مشخص باشد.
- شهروندان به‌واسطه فرهنگ مشارکتی^۲
- که در جامعه است، به مشارکت می‌پردازند
- در سبک جدید به محض اینکه مشکل
- عمومی مشخص شد باید شهروندان برای حل آن مشارکت کنند (wanger et al,2010; Yang,2012).

1-Representative democracy

2-Culture of participation

۲-۲- سازوکارهای مشارکت عمومی

سازوکارهای زیادی برای مشارکت عمومی طراحی شده است که مهم ترین آن ها عبارت اند از:

۱. رأی دادن^۱ - بروکراسی نماینده

رأی دادن شناخته شده ترین سازوکاری است که از طریق آن شهروندان به مشارکت پرداخته و ترجیحات خود را بیان می کنند در این سازوکار شهروندان نماینده مورد نظر خود را انتخاب کرده و نمایندگان نیز به دنبال منافع رأی دهندگان خود می روند، رأی دادن سازوکاری است که در آن عدالت رویه ای^۲ رعایت می شود چراکه در آن همه شهروندان به طرز برابر حق مشارکت دارند، با این وجود گاه به دلیل فقر، سطح سوء، جنسیت و ... ممکن است در این سطح عدالت، اختلال وارد شود.

۲. رفراندوم^۳ - پیشگامی^۴

در رفراندوم شهروندان در اصول اساسی تر مانند تغییر قانون و.. به مشارکت می پردازند، در این سطح درجه و سطح بلوغ مشارکت شهروندان بیشتر است چراکه شهروندان خود به طور مستقیم در امور اساسی مشارکت می کنند. با این حال رفراندوم نیز همیشه قابل اجرا نبوده و نمی تواند به عنوان یک سازوکار مشارکت شهروندی همواره مورد استفاده قرار گیرد.

۳. ملاقات عمومی^۵ - شنیدن^۶

جلسات عمومی یکی از سازوکارهای فعال افراد در مشارکت است که از طریق آن شهروندان می توانند در روند تصمیم گیری عمومی دخیل شده و به مقامات دولتی مشاوره دهند، در جلسات عمومی، شهروندان و مقامات دولتی باهم به حل مسئله می پردازند و شهروندان ترجیحات خود را اعلام کرده و مسائل عمومی را مطرح می کنند. در این مدل هم شهروندان به صحبت های مسئولین گوش می دهند و هم مسئولین به صحبت های شهروندان توجه می کنند، مشکل این مدل این است که همه شهروندان نمی توانند در جلسات شرکت کنند چراکه در این صورت جلسات بسیار شلوغ و غیر موثر می شود، نقطه قوت این مدل این است که در جلسات، شهروندان با دانش و دیدگاه های مختلف شرکت می کنند.

۴. جلسه سالن شهر^۷

1-Voting
2-Procedural fairness
3-Referendum
4-Initiative
5-Public meeting
6-Hearing
7-Town hall meeting

همه شهروندان می‌توانند در جلسات شهری شرکت کرده و صحبت کنند و صدای خود را به‌صورت مستقیم به گوش مسئولان برسانند.

۵. نظرسنجی شهروندان^۱

نظرسنجی شهروندان به‌صورت غیرمستقیم انجام‌شده و مسئولان می‌توانند به‌صورت غیرمستقیم از نظرات شهروندان در هر حوزه مطلع شوند.

۶. کمیته‌های مشورتی^۲-پنل شهروندی^۳

در کمیته‌های مشورتی، شهروندان از میان افرادی انتخاب می‌شوند که در حوزه خاص اطلاعات موردنظر را داشته باشند، افراد در این کمیته‌ها در مورد مسئله‌ای خاص به مسئولین مشاوره می‌دهند، این هیئت‌های مشاوره شهروندی^۴ حق تصمیم‌گیری ندارند بلکه فقط در امور خاص مشاوره ارائه می‌دهند. نقش این کمیته‌ها تشویق همه مردم برای مشارکت در حل مسائل عمومی است.

۷. فعالیت^۵-اعتراض^۶

فعال بودن یک‌شکل اعتراضی و افراطی از مشارکت است^۷ که در آن افراد به شکلی مانند اعتراض شدید، و... دست به مشارکت می‌زنند (sheedy,2008).

۲-۳- انگیزه مشارکت عمومی در مردم

ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی، اصولاً بسیار زمان‌بر و مشکل است، یکی از راه‌هایی که می‌تواند سبب ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی شود، سهولت مشارکت از طریق اینترنت می‌باشد، به عبارت بهتر دولت‌ها سعی دارند با افزایش مشارکت‌های آنلاین و اینترنتی سهولت استفاده مشارکت را افزایش داده و بدین‌صورت سبب افزایش انگیزه مردم برای مشارکت عمومی شوند. از طرفی استفاده از اینترنت چون شفافیت را در حکومت افزایش می‌دهد، اعتماد مردم به حکومت را افزایش داده و سبب افزایش انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی می‌شود (Brabham,2012). حکومت‌ها می‌توانند با توسعه زیرساخت‌های لازم، فضای مناسبی را برای مشارکت اینترنتی ایجاد کرده و از این طریق سبب تسهیل مشارکت عمومی شده و انگیزه لازم برای مشارکت را در مردم ایجاد کنند. از طرفی توسعه مشارکت اینترنتی به سبب ایجاد عدالت اطلاعاتی در جامعه شده و مردم به‌صورت برابر از عملکرد حکومت‌ها مطلع شده که این مهم خود سبب افزایش اعتماد مردم به حکومت و به‌تبع افزایش انگیزه مردم برای مشارکت می‌شود (Jappesen & lakhani,2010; villarroel & rais,2010).

از نظر محققان هویت اجتماعی^۸ افراد (اینکه شهروندان خود را بخشی از یک جامعه بزرگ‌تر بدانند و احساس تعلق خاطر به آن جامعه داشته باشند) نقش مؤثری در ایجاد انگیزه در شهروندان برای مشارکت عمومی داشته و می‌توان با ساخت یک هویت اجتماعی مؤثر برای افراد، آن‌ها را برای مشارکت عمومی آماده‌تر کرد (Lowndes et al ,2006).

از نظر کوپر هویت اجتماعی یعنی احساس تعلق داشتن به جامعه، خود را بخشی از جامعه دانستن، در مقابل جامعه احساس مسئولیت کردن (cooper,2005)؛ هورنسی نیز هویت اجتماعی را روشی می‌داند که افراد از آن طریق خود را در گروه‌های

1-Citizen survey

2-Citizen advisory committees

3-Panels

4-Citizen advisory boards

5-Activism

6-Protest

7-Activism is an extreme form of participation

8-Social identity

اجتماعی تعریف می‌کنند، (Hornsey, 2008). هویت اجتماعی یعنی احساس تعلق افراد به گروه‌های اجتماعی خاص و اینکه در این گروه‌ها چه جایگاه و چه اهمیتی دارد (Ramarajan, 2014).

هویت اجتماعی سبب ایجاد هویت شهروندی^۱ در افراد شده و مشارکت عمومی را تقویت می‌کند چراکه مشارکت عمومی یعنی تبادل اجتماعی افراد در گروه‌های اجتماعی^۲ که این مهم در افراد با هویت اجتماعی قوی بیشتر مشاهده می‌شود (Brabham, 2012).

برخی دیگر از پژوهشگران هویت شهروندی، اعتماد، هزینه و فایده را عامل انگیزشی مهمی در جذب مردم به مشارکت معرفی کردند، از نظر آنان شهروندانی که هویت شهروندی قوی‌تر و اعتماد بیشتری به حکومت داشته و هزینه-فایده مشارکت را مناسب می‌دانند، انگیزه بیشتری برای مشارکت عمومی خواهند داشت.

اعتماد یعنی اینکه شهروندان این اطمینان و اعتماد را داشته باشند که مشارکت آنان در امور عمومی مؤثر خواهد بود و مدیران بخش عمومی از نظرات آنان استفاده خواهند کرد. (Antonini et al., 2015). فجلدست^۳ نیز بیان کرد که اعتماد به حکومت سبب می‌شود مردم راحت‌تر مالیات داده و در امور عمومی راحت‌تر مشارکت کنند (Fjeldstad, 2004).

محققان دو نوع انگیزه را معرفی کرده‌اند، انگیزه درونی یا ذاتی و انگیزه بیرونی^۴؛ انگیزه ذاتی مبتنی بر رضایت درونی و ذاتی فرد است درحالی‌که انگیزه بیرونی مبتنی بر پاداش‌ها و رضایت بیرونی افراد است، به عبارت بهتر در انگیزه درونی فرد برای رضایت درونی خود و بدون توجه به پاداش بیرونی برانگیخته می‌شود درحالی‌که در انگیزه بیرونی فرد برای پاداش بیرونی برانگیخته می‌شود.

در یک دسته‌بندی دیگر از انگیزه، آن را به سه دسته انگیزه منطقی^۵، انگیزه مبتنی بر نگرش و هنجار^۶ و انگیزه مبتنی بر عاطفه^۷ تقسیم‌بندی شده‌است، انگیزه منطقی بر حداکثر سازی سود و منفعت فردی، انگیزه هنجاری بر تلاش برای انطباق با نرم‌ها و هنجارهای اجتماعی و انگیزه عاطفی بر ارضای نیازهای عاطفی اشاره دارد (Ryan & Deci, 2000; Perry & Wise, 1990). باید عنوان کرد که عوامل فوق (هویت اجتماعی، تسهیل فرایند مشارکت و...) سبب افزایش انگیزه بیرونی در افراد شده و تأثیری بر افزایش انگیزه درونی که مؤثرتر و مهم‌تر است ندارد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود باوجود اهمیت انگیزه برای ایجاد و تقویت بستر مناسب در مشارکت عمومی، تاکنون سازوکارهای انگیزشی مناسبی در این زمینه تدوین نشده است، و بیشتر مقالات تنها معرفی عوامل برون‌زا برای ایجاد انگیزه در مردم پرداخته‌اند، لذا در ادامه به بررسی سازوکارهای ایجاد انگیزه مشارکت عمومی از منظر قرآن و بر اساس تفسیر شریف المیزان خواهیم پرداخت چرا که دین اسلام به‌عنوان خاتم ادیان الهی، کامل‌ترین و جامع‌ترین دین و قرآن نیز کتابی بی‌نظیر می‌باشد. "و ما این کتاب (قرآن) را به‌درستی به‌سوی تو نازل کردیم درحالی‌که تصدیق‌کننده کتاب‌های پیش از خود و گواه صادق بر (حقانیت همه) آنان است"^۸، در مورد برتری و جامعیت قرآن؛ امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: "خداوند، بیان هر چیزی را در قرآن نازل کرده به‌گونه‌ای که به خدا قسم هیچ‌یک از نیازمندی‌های بشر را فروگذار نکرده است".

۳- روش پژوهش

1-Citizen identity

2-Social exchange involving social groups

3-Fjeldstad

4-Intrinsic and extrinsic motivators

5 -Rational motives

6 -Norm-based motives

7-Affective

^۸ - أُنزِلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ / مائده ۴۸

رویکرد این پژوهش کیفی است که از دو راهبرد کیفی تدبر مسئله محور و دلالت پژوهشی به صورت ترتیبی بهره برده است. در این پژوهش مآخذ کشف اولیه دلالت‌ها، قرآن کریم در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب پژوهش با راهبرد تدبر مسئله محور آغاز شده است که شامل مراحل زیر است:

۱. انتخاب موضوع پژوهش؛
 ۲. شناخت و تعریف دقیق مسئله (واسازی مسئله) با توجه به مسائل واقعی در محیط سازمانی و یا در ادبیات متعارف دانش مدیریت؛
 ۳. تدوین مسئله و یا مسائل؛
 ۴. عرضه مسئله به قرآن مبین با تأکید بر مرور کامل کل قرآن و تدبر در تک تک آیات؛
 ۵. نگارش نکات تدبری هر آیه با ذکر آیه؛
 ۶. دسته‌بندی مفهومی نکات تدبری ذیل مقولات کلی؛
 ۷. ایجاد شبکه مفهومی از مقولات برای پاسخ به مسئله (لطیفی، ۱۳۹۰: ۳۵).
- بنابراین در این پژوهش در گام اول بر اساس روش تدبر مسئله محور به محضر قرآن مشرف شده آیات مرتبط با مسئله پژوهش را شناسایی کرده و بر اساس تفسیر المیزان به فهم و کدگذاری آیات پرداختیم (جدول شماره ۱).
- در گام دوم بر اساس روش دلالت پژوهشی (دانایی فرد، ۱۳۹۵: ۱۴) به کشف دلالت‌های مرتبط با مسئله پژوهش براساس یافته‌های گام اول پرداختیم (جدول شماره ۱)؛ در این مرحله بر اساس نظر علامه طباطبایی به کدگذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی آیات پرداخته و در مرحله چهارم به کشف دلالت‌ها در حوزه مکانیزیم‌های بهبود انگیزش مشارکت عمومی پرداخته، در نهایت یافته‌های پژوهش را به تأیید خبرگان حوزه مدیریت دولتی و مدیریت اسلامی رساندیم.

جدول ۱- نمونه‌ای از آیات منتخب و دلالت‌های احصاء شده از تفسیر شریف المیزان

ردیف	عنصر	دلالت	نمونه‌ای از آیات قرآن	نمونه‌ای از تفسیر المیزان
۱-	ایجاد انگیزه از طریق انذار	در جامعه معادباور که حکومت را از آن خدا می‌دانند و اطاعت از فرامین ولی خدا را بر خود واجب می‌دانند افراد انگیزه بیشتری برای عمل به دستورات اجتماعی دارند، چرا که عدم توجه به این دستورات را مساوی با عذاب آخرت می‌دانند.	توبه ۳۵ توبه ۷۹ جاثیه ۳۰	ج ۹ ص ۳۳۱- ج ۹ ص ۴۷۴ ج ۱۸ ص ۲۶۰
۲-	ایجاد انگیزه از طریق تبشیر	در جامعه معادباور که حکومت را از آن خدا می‌دانند و اطاعت از فرامین ولی خدا را بر خود واجب می‌دانند افراد انگیزه بیشتری برای عمل به دستورات اجتماعی دارند، چرا که توجه به این دستورات را مساوی با پاداش عظیم و همیشگی آخرت می‌دانند.	انفال ۶۰ توبه ۸۹ فاطر ۳۰	ج ۹ ص ۱۵۳- ۱۵۴ ج ۹ ص ۴۸۸- ۴۸۹ ج ۱۷ ص ۶۰
۳-	ایجاد انگیزه از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آنان	با بیان احوال گذشتگان در تاریخ و نشان دادن عاقبت امت‌هایی که به فرامین ولی خدا/حاکم جامعه (از جمله فرمان‌های اجتماعی وی مانند مشارکت عمومی) توجه	هود ۱۰۰ اسراء ۵۸ غافر ۲۱ و ۲۲	ج ۱۱ ص ۴-۶ ج ۱۳ ص ۱۸۲ ج ۱۷ ص ۱۷۴۹۵

ردیف	عنصر	دلالت	نمونه‌ای از آیات قرآن	نمونه‌ای از تفسیر المیزان
		کرده، می‌توان انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را در افراد بوجود آورد؛ در واقع مردم با مشاهده عاقبت امت‌ها(عاقبت مثبت و منفی) انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را پیدا خواهند کرد.		
۴-	ایجاد انگیزه از طریق بیان نتیجه مشارکت عمومی	با ترسیم جامعه ایده‌آل که نتیجه مشارکت عمومی و تلاش مردم است، می‌توان مردم را به مشارکت عمومی ترغیب کرد.	قصص ۶ نور ۵۵ فتح ۱۸-۲۱	ج ۱۶ ص ۵-۹ ج ۱۵ ص ۲۰۹ ج ۱۸ ص ۴۲۶-۴۲۷
۵-	تذکر به فانی بودن دنیا و اینکه اموری دنیوی مانند(مال، فرزند و...) زودگذر هستند، سبب می‌شود که ریشه عدم مشارکت عمومی که همان علاقه به امور دنیوی است از بین رفته و مردم با انگیزه بیشتری به مشارکت عمومی روی بیاورند.	تذکر به فانی بودن دنیا و اینکه امور دنیوی مانند(مال، فرزند و...) زودگذر هستند، سبب می‌شود که ریشه عدم مشارکت عمومی که همان علاقه به امور دنیوی است از بین رفته و مردم با انگیزه بیشتری به مشارکت عمومی روی بیاورند.	منافقون ۱۱ تغابن ۱۶ توبه ۲۴ عنکبوت ۶۴	ج ۱۹ ص ۴۹۰ ج ۱۹ ص ۵۱۷-۵۱۹ ج ۹ ص ۲۷۵
۶-	ترغیب و ظرفیت‌سازی برای مشارکت عمومی از طریق اصلاح نحوه تعامل به منظور صیانت از آن و استمرار مشارکت عمومی با تذکر موانع احتمالی(مثلا عدم تعرض به مال یتیم، عدم توجه به سخنان لغو و بیهوده در جامعه)	آموزش نحوه تعامل با یکدیگر(چگونگی تعامل، زمان تعامل، شرایط تعامل و ...) و تذکر موانع احتمالی تعامل اثربخش، سبب تربیت مردم در این زمینه شده و مشارکت عمومی را در جامعه اثربخش و هم‌افزا می‌کند	نساء ۸۶ نور ۲۸ قصص ۵۵ انعام ۶-۲	ج ۵ ص ۳۲ ج ۱۵ ص ۱۵۳ ج ۱۶ ص ۷۷ ج ۷ ص ۵۱۸
۷-	ترغیب و ظرفیت‌سازی برای مشارکت عمومی از طریق بیان اهمیت نقش-آفرینی جمعی	تبیین اهمیت نقش‌آفرینی جمعی و اینکه سعادت و شقاوت هر جامعه به دست افراد همان جامعه است، سبب ایجاد زمینه لازم برای مشارکت فعال و اثربخش در جامعه می‌شود.	رعد ۱۱	ج ۱۱ ص ۴۲۳
۸-	ترغیب و ظرفیت‌سازی برای مشارکت عمومی از طریق آموزش آراستگی ظاهری و درونی	آراستگی ظاهری افراد سبب افزایش آراستگی جامعه شده و انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را در آن‌ها ایجاد می‌کند، در واقع جامعه‌ای که افرادش هم از نظر ظاهری آراسته بوده و به پوشش خود اهمیت دهند و هم از نظر درونی به رفتار آراسته و احترام‌آمیز زبیده باشد، فضای امن و محترمانه‌ای برای مشارکت عمومی خواهد داشت.	عراف ۲۶	ج ۸ ص ۸۶
۹-	ترغیب و ظرفیت‌سازی برای مشارکت عمومی از طریق تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری	تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری به مردم و اینکه هر فرد در جامعه مسئولیتی دارد(هرم مسئولیت در جامعه بر اساس ظرفیت و توان افراد) سبب افزایش انسجام اجتماعی در جامعه شده و زمینه را برای مشارکت عمومی فعال، پویا و اثربخش فراهم خواهد	نساء ۱۴ بقره ۲۸۶	ج ۱۲ ص ۶۹

ردیف	عنصر	دلالت	نمونه‌ای از آیات قرآن	نمونه‌ای از تفسیر المیزان
		کرد.		
۱۰-	آموزش تقدم رتبی پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری	آموزش و تقویت تقدم پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری به مردم سبب افزایش انسجام اجتماعی و مشارکت عمومی در جامعه خواهد شد.	انفال ۹۶	ج ۱۰ ص ۶۲۱

۴- یافته‌های پژوهش

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در ترغیب مردم برای مشارکت نبود انگیزه لازم در مردم برای این امر است، درواقع برانگیختن مردم برای مشارکت عمومی چالشی است که حکومت‌ها با آن مواجه هستند، قرآن استراتژی‌های انگیزه‌سازی خود برای تشویق برای در امر مشارکت را بسیار ظرفیت و دقیق طراحی کرده‌است که در زیر به بیان آن‌ها که در غالب ۱۰ دسته طبقه‌بندی شده‌اند توضیح می‌دهیم:

۱. ایجاد انگیزه از طریق انذار؛
۲. ایجاد انگیزه از طریق تبشیر؛
۳. ایجاد انگیزه از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آنان؛
۴. ایجاد انگیزه از طریق بیان نتیجه مشارکت عمومی؛
۵. ایجاد انگیزه از طریق آموزش آراستگی ظاهری و درونی در جامعه؛
۶. ایجاد انگیزه از طریق آموزش فانی بودن دنیا (اینکه اموری دنیوی مانند مال و فرزند و.. زودگذر هستند)؛
۷. ایجاد انگیزه از طریق آموزش تقدم پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری؛
۸. ایجاد انگیزه از طریق آموزش نحوه تعامل با یکدیگر؛
۹. ایجاد انگیزه از طریق بیان اهمیت نقش‌آفرینی جمعی؛
۱۰. ایجاد انگیزه از طریق تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری.

۴-۱- ایجاد انگیزه مشارکت عمومی از طریق انذار

یکی از مهم‌ترین سازوکارهای انگیزه‌سازی در قرآن ایجاد انگیزه از طریق انذار است، درواقع قرآن گاه برای تشویق مردم بر مشارکت عمومی (جهاد، انفاق، زکات، صدقه و...) از عذاب آخرت آن‌ها را انذار داده و بیان می‌کند که عدم مشارکت عمومی عذاب سخت آخرت را در پی دارد، البته همان‌طور که می‌دانیم یکی از مبانی تعامل مردم و حکومت در فرهنگ قرآن، معادباوری است و قرآن نیز سازوکارهای انگیزشی خود را بر اساس این مبانی طراحی کرده‌است، به عبارت بهتر این سازوکارها برای جامعه و مردمی معادباور کاربرد دارد نه جامعه‌ای که به معاد باور ندارند، درنهایت می‌توان گفت قرآن ابتدا به تربیت مردم پرداخته و معادباوری را در آنان تقویت می‌کند در گام بعد بر اساس اصل معادباوری مردم را از طریق انذار از عذاب آخرت، برای مشارکت عمومی آماده می‌کند، به‌عنوان مثال قرآن به کسانی که بخل ورزیده و زکات و انفاق نمی‌کنند هشدار می‌دهد که این بخل آن‌ها در روز قیامت گریبان

گیرشان خواهد شد^۱ و آن‌ها به عذابی سخت گرفتار می‌شوند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۱۲۵). در برخی دیگر از آیات قرآن کریم افرادی که به ثروت‌اندوزی و احتکار پرداخته، از آتش جهنم انداز می‌دهند^۲ و تأکید می‌کند که عدم مشارکت عمومی در راه تعالی دین و جامعه عذابی سخت خواهد داشت (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹، صص ۳۳۳-۳۳۱). گاه این انداز از عذاب آخرت شامل افرادی می‌شود که نه تنها خود به مشارکت عمومی در جامعه نپرداخته و از طریق انفاق و زکات به هم‌نوع خود و جامعه کمک نمی‌کنند، بلکه به تمسخر افرادی می‌پردازند و از این طریق سعی در امتناع آنان از این کار دارند^۳ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۹، ص ۴۷۴).

۴-۲- ایجاد انگیزه مشارکت عمومی از طریق تبشیر

یکی دیگر از سازوکارهای قرآن برای ایجاد انگیزش مشارکت عمومی در مردم، تبشیر و تشویق است، قرآن برای برانگیختن مردم در امر ایمان به خدا و اطاعت از فرامین الهی (ایمان و عمل صالح) از جمله فرامین اجتماعی مانند جهاد، زکات، انفاق و... دست به تشویق و تهییج مردم زده و بیان می‌کند که خدا این اعمال را بی‌نتیجه نگذاشته و قطعاً نتیجه آن را در دنیا و آخرت به صورت چندین برابر به آنها خواهد داد، البته همان‌طور که در بخش انداز نیز بیان شد سازوکارهای اندازی و تبشیری برای جامعه و مردمی معادباور و توحیدباور کاربرد دارد. قرآن کریم برای ایجاد انگیزه در مردم برای جهاد آنان را از پاداش عظیمی که در آخرت نصیبشان می‌شده آگاه کرده و تأکید می‌کند هر کس به خدا قرض دهد (مال، جان و...) خدا در آخرت ده برابر آن را به او می‌دهد^۴ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲، صص ۴۳۸ و ۴۳۱). قرآن کریم افرادی را که در راه خدا انفاق می‌کنند به تجارتی ابدی وعده داده و تأکید می‌کند که این افراد در روز قیامت چندین برابر انفاقشان پاداش دریافت خواهند کرد^۵ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۶۰).

۴-۳- ایجاد انگیزه از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آن

یکی دیگر از استراتژی‌های اسلام برای ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت، بیان امدادهای غیبی خدا در گذشته نسبت به کسانی - است که به فرامین الهی (از جمله فرامین اجتماعی مانند جهاد، انفاق و...) عمل نموده‌اند، درواقع قرآن برای ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت‌های عمومی گاه از امدادهای الهی که نسبت به مردم مؤمن گذشته داشته‌است مثال می‌زند، تا نشان دهد که خدا کسانی را که ایمان آورده و عمل صالح (جهاد، زکات، انفاق و...) انجام می‌دهند را همواره یاری می‌کند. استراتژی قرآن در این مورد این‌گونه است که برای تشویق مردم در یک امر اجتماعی (مثلاً جهاد) از مؤمنان در ادوار گذشته که جهاد کرده و مشمول امداد الهی شده و پیروز شده‌اند، مثال بیاورد و از این طریق انگیزه مردم برای مشارکت عمومی (جهاد) را افزایش دهد^۶

۱- «لَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخُلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ» (۱۸۰) آل عمران

۲- «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَأْكُلُوا أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْباطِلِ وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (۳۴) يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتْكُوىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لِلنَّفْسِ كُمْ قُدُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ (۳۵) توبه

۳- «الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (۷۹) توبه

۴- «وَ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۲۴۴) مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفُهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَ اللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْصُطُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (۲۴۵) بقره- وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَ مَا تَنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَبِوْءُ إِلَيْكُمْ وَ أَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ (۶۰) انفال- لَكِنَّ الرُّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ وَ أُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۸۸) أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (۸۹) توبه

۵- «إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَ عَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ (۲۹) لِيُوقِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَ يَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (۳۰) فاطر

۶- «إِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ نَبِئَ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۱۲۱) إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَ اللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَ عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (۱۲۲) وَ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرِ وَ أَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ (۱۲۳) إِذْ يَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ (۱۲۴) بَلَىٰ إِنْ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا وَ يَأْتَوْكُمْ مِنْ قُدْرِهِمْ هَذَا يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (۱۲۵) مَا جَعَلَ اللَّهُ إِلَّا بَشْرًا لَكُمْ وَ لِيُظْمِنَ قُلُوبَكُمْ

(طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، صص ۴ و ۹). در برخی آیات دیگر خدا از امت‌های گذشته که ستم کرده و به فرامین الهی گوش نکرده مثال آورده و بیان می‌کند که چطور این امت‌ها به هلاکت رسیده‌اند، درواقع قرآن در این آیات در نظر دارد با بیان حال امت‌های گذشته که به فرامین الهی عمل نمی‌کردند انگیزه لازم برای ایمان و عمل صالح را در مردم ایجاد کند^۱ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱، صص ۴ و ۶). قرآن کریم مردم را به سیر در احوال گذشتگان و مشاهده عاقبت افرادی که به خدا ایمان نیاورده و به فرامین خدا و رسول خدا (از جمله فرامین اجتماعی مانند زکات، انفاق، جهاد و...) عمل نکرده‌اند دعوت می‌کند^۲ تا از این طریق انگیزه لازم برای مشارکت‌های اجتماعی را در آنان ایجاد کند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۴۹۵).

۴-۴- ایجاد انگیزه از طریق بیان آینده مثبت و امیدبخش

بیان آینده مثبت و امیدبخش، یکی دیگر از استراتژی‌های قرآن کریم در ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی و تحمل سختی‌ها و شدائد است، درواقع قرآن کریم گاه برای اینکه انگیزه لازم برای ایمان، عمل صالح و تلاش را در مردم ایجاد کند، به ترسیم آینده امیدبخشی که ثمره تلاش، ایمان و عمل صالح است^۳، پرداخته و بیان می‌کند که اگر تلاش کنید و به فرامین الهی گوش دهید مسلماً آینده‌ای امیدبخش در انتظار شما است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، صص ۵ و ۹). در واقع قرآن کریم با ترسیم جامعه صالح و مدینه فاضله‌ای که نتیجه تلاش‌ها و مجاهدت‌های مردم است سعی دارد تحمل سختی‌ها و شدائد را برای آنان راحت کرده و انگیزه مشارکت اجتماعی را در آنان افزایش دهد^۴ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۵، ص ۲۰۹). در برخی دیگر از آیات نیز قرآن برای ترغیب مسلمانان به جنگ و جهاد، آنان را از غنائمی که هم در دنیا و هم در آخرت از این جهاد نصیبشان شده، آگاه می‌کند و از این راه سعی در ایجاد انگیزه برای جهاد در آنان دارد^۵ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، صص ۴۲۷-۴۲۶).

۴-۵- ایجاد انگیزه از طریق آموزش آراستگی ظاهری و درونی در جامعه

آراستگی ظاهری افراد سبب افزایش آراستگی جامعه شده و انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را در آن‌ها ایجاد می‌کند، در واقع جامعه‌ای که افرادش هم از نظر ظاهری آراسته بوده و به پوشش خود اهمیت دهند و هم از نظر درونی به رفتار آراسته و احترام‌آمیز زبیده باشد، پتانسیل بیشتری برای مشارکت عمومی دارد؛ علامه طباطبایی در این باره می‌فرماید: قرآن کریم نیز به اصل آراستگی

بِهِ وَ مَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (۱۲۶) لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ (۱۲۷) لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ (۱۲۸) آل عمران

۱- ذَلِكُمْ مِنْ أَنْبَاءِ الْفَرَى نَقَصَهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَ حَصِيدٌ (۱۰۰) وَ مَا ظَلَمْنَاهُمْ وَ لَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَ مَا زَادَهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ (۱۰۱) وَ كَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَ هِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ (۱۰۲) هود

۲- وَ لَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ آثَاراً فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَ مَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ (۲۱) ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ (۲۲) غافر

۳- وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (۵) وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِيَ فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا مِنْهُمَا مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ (۶) قصص

۴- وَ عَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يُعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئاً وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (۵۵) نور

۵- لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَ أَثَابَهُمْ فَتَحاً قَرِيباً (۱۸) وَ مَعَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَ كَانَ اللَّهُ عَزِيزاً حَكِيماً (۱۹) وَ عَدَّكُمْ اللَّهُ مَعَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَ كَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَ لَتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَ يَهْدِيَكُمْ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً (۲۰) وَ أُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَ كَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا (۲۱) فتح

و ظاهر پاکیزه توجه کرده است ولی آراستگی ولی آن را تنها در آراستگی ظاهری محصور نکرده و بر آراستگی درونی و لباس تقوا تأکید نموده است^۱ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۸، ص ۸۶).

۴-۶- ایجاد انگیزه از طریق آموزش فانی بودن دنیا (اینکه اموری دنیوی مانند مال و فرزند و.. زودگذر هستند)

یکی از استراتژی‌های قرآن برای ظرفیت‌سازی در مردم در امر مشارکت عمومی، آموزش این مطلب است که امور دنیوی مانند مال، فرزند و ... فانی و گذار هستند^۲، درواقع اسلام سعی دارد ریشه عدم تمایل به مشارکت (جهاد، انفاق، زکات و...) را در افراد از بین ببرد، این ریشه همان تمایل به امور دنیوی است، به عبارت بهتر تمایل به مال و امور دنیوی سبب می‌شود مردم کمتر به مشارکت اجتماعی و بذل این امور بپردازند، دین اسلام سعی دارد با آموزش صحیح و تربیت درست افراد، این عدم تمایل را برطرف سازد؛ استراتژی اسلام در این مورد، استراتژی غیرمستقیم است یعنی به‌طور مستقیم مردم را به مشارکت تشویق نمی‌کند بلکه به‌صورت غیرمستقیم و با آموزش سعی دارد به‌طور ریشه‌ای مردم را برای مشارکت تربیت کند. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹، ص ۴۹۰ و ج ۱۹، ص ۲۲۴ و ج ۹، صص ۲۷۶-۲۷۵)

۴-۷- ایجاد انگیزه از طریق آموزش تقدم پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری

جامعه را می‌توان به‌مثابه پیکر انسانی دانست که افراد، سلول‌های آن و نهادها و سازمان‌ها، اعضای آن هستند؛ ولی آنچه این پیکر را از لاشه مرداری متمایز می‌کند، روح آن است. روح جامعه همانا پیوند قلبی احاد آن بر اساس فطرت، رأفت و محبت است و الا مادام که مبنای تعاملات و روابط، اتحادهای برآمده از قانون و مقررات و قراردادهای نوشته به دست اقلیت و یا حتی مورد تأیید نظامات دموکراتیک باشد هیچ‌گاه این روح جمعی به وجود نمی‌آید و یا سخت شکننده خواهد بود^۳، درواقع پیوندی که بر اساس فطرت و به‌صورت قلبی باشد بسیار اثربخش‌تر و عمیق‌تر از پیوند ظاهری و بر مبنای قانون است (لطیفی، ۱۳۹۲: ۲۲۶)، آموزش و تقویت این نوع پیوند در بین مردم سبب افزایش انسجام اجتماعی و مشارکت عمومی در جامعه خواهد شد، باید گفت اتحاد قلبی و فطری نیز با جمع شدن حول رهبر الهی، با شعاری مشترک و برآمده از اعماق وجود انسان‌ها، به‌سوی سعادت نهایی ممکن خواهد بود. در نگاه دینی، محبت حقیقی و والا برای خداست و حب حقیقی است که در تمام موجودات عالم، سریان و جریان دارد و موجب الفت می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۶۲۱).

۴-۸- ایجاد انگیزه از طریق آموزش نحوه تعامل با یکدیگر

قرآن کریم برای تسهیل امر مشارکت اجتماعی دست به آموزش نحوه تعامل صحیح افراد با یکدیگر زده تا از این راستا سبب افزایش ادب و احترام در جامعه شده و انگیزه مشارکت را در افراد بیشتر کند؛ به‌عنوان مثال به مردم آموزش می‌دهد که جواب تحیت و سلام دیگران را به بهترین نحو پاسخ دهید^۴ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۵، ص ۳۲)، قرآن حتی به آموزش نحوه رفتن به خانه-

۱ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ / حجرات ۱۱

۲ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تِلْهِكُمُ الْأَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (۹) وَ أَنْفَقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاهُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْ لَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصْدَقَ وَ أَكُنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ (۱۰) وَ لَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَ اللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (۱۱) / منافقون - إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَ اللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ (۱۵) فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ اسْمَعُوا وَ أَطِيعُوا وَ أَنْفَقُوا خَيْرًا لَأَنْفُسِكُمْ وَ مَنْ يَوْقِ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۶) / تغابن - قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَ تِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَ مَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ جِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (۲۴) / توبه - مَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَ لَعِبٌ وَ إِنْ الدَّارُ الْآخِرَةُ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (۶۴) / عنكبوت

۳ - وَأَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ / انفال ۶۳

۴ - وَ إِذَا حَيَّيْتُمْ بِنَحْوِهِ فَحَيُّوا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا (۸۶) / نساء

های یکدیگر پرداخته و بیان می‌کند که اگر می‌خواهید به خانه‌های یکدیگر بروید در زمان مناسب و با اجازه و اطلاع صاحب‌خانه باشد، درواقع دین اسلام پس از تأکید بسیار بر صلح‌ارحام و باخبر مردم بودن از احوال یکدیگر، این آموزش را نیز به مردم می‌دهد که رفتن به خانه یکدیگر نیز باید با برنامه و اصول باشد تا سبب مزاحمت برای یکدیگر نشود، این آموزش خود سبب احترام بیشتر در جامعه شده و جامعه‌ای ایجاد می‌کند که با رعایت احترام و ادب از احوال یکدیگر مطلع هستند، این امور خود سبب ایجاد ظرفیت در جامعه برای مشارکت‌های اجتماعی می‌شود^۱ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۵، ص ۱۵۳). به عبارت بهتر باید گفت دین اسلام برای تعالی جامعه و فرد و تشکیل جامعه‌ای مشارکت‌جو و مبتنی بر خیر و محبت و ادب و احترام، حتی امور جزئی مانند نحوه سلام کردن، نحوه تعامل و رفتن به خانه‌های یکدیگر را نیز به مردم آموزش می‌دهد. در زیر به برخی از این آیات اشاره می‌کنیم.

۹-۴- ایجاد انگیزه از طریق بیان اهمیت نقش‌آفرینی جمعی

قرآن در راستای استراتژی‌های آموزشی و تربیتی خود برای افزایش ظرفیت در مردم برای مشارکت عمومی این بار این مطلب را به مردم آموزش می‌دهد که اگر خواهان پیشرفت و تعالی هستید باید خودتان تلاش کنید و خودتان زمینه‌های این تغییر را ایجاد کنید، چراکه خدا سرنوشت هیچ قومی را بدون تلاش آن قوم تغییر نمی‌دهد^۲، درواقع استراتژی قرآن در این زمینه استراتژی آگاهی‌بخشی است و قرآن در نظر دارد با آگاه‌سازی مردم و آموزش این امر به آنان که تغییر و تعالی نتیجه زحمت، تلاش و مشارکت و همکاری خودتان است، ظرفیت لازم برای مشارکت عمومی را در آنان ایجاد کند. باید گفت که خداوند در قرآن چنین حکم رانده و حکمش را حتمی کرده که نعمت‌ها و موهبت‌هایی که به انسان می‌دهد مربوط به حالات نفسانی خود انسان باشد، که اگر آن حالات موافق با فطرتش جریان یافت آن نعمت‌ها و موهبت‌ها هم جریان داشته باشد، مثلاً اگر مردمی به خاطر استقامت فطرتشان به خدا ایمان آورده و عمل صالح کردند، به دنبال آن نعمت‌های دنیا و آخرت به سویشان سرازیر شود و مادامی که آن حالت در دل‌های ایشان دوام داشته باشد این وضع هم از ناحیه خدا دوام یابد، و هر وقت که ایشان حال خود را تغییر دادند خداوند هم وضع رفتار خود را عوض کند و نعمت را به نعمت مبدل سازد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱، ص ۴۲۳).

۱۰-۴- ایجاد انگیزه از طریق تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری

آموزش مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری یکی از مهمترین اصول آموزشی قرآن در راستای تقویت مشارکت عمومی می‌باشد، در نگاه قرآنی افراد باید در قبال وظایفی که به آن‌ها محول می‌شود مسئولیت‌پذیر باشند، در این نگاه مسئولیت‌پذیری و فرمان‌برداری با یکدیگر در هم تنیده است. مادام که مسئولیت مشخص شود فرمانده معلوم می‌شود و فرمان‌برداری مفهوم می‌یابد. در این نگاه مسئولیت‌پذیری و فرمان‌برداری به‌قدری اهمیت دارد که استمرار آن موجب خلود در آتش جهنم خواهد بود^۳، در نگاه اسلامی همه درباره وظایف محول به ایشان در فضایی مبتنی بر عدالت^۴ در حد وسعشان، مسئول و پاسخگو هستند^۵. مسئولیت، تابع در جریان

۱- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (۲۷) فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (۲۸) نور

۲- لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ (۱۱) رعد

۳- مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ / نساء ۱۴

۴- وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَى حِمْلٍ لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ / فاطر ۱۸

۵- لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ / بقره ۲۸۶

گرفتن افراد از طریق شنیدن و دیدن^۱، علم و آگاهی و قدرت اجرای مسئولیت است^۲. در نگاه قرآنی افراد آگاه‌تر مسئولیت بیشتری دارند^۳. همچنین هر فردی در دایره مسئولیت خود، موظف به ادای وظیفه است و حق تجسس و ورود به حوزه‌هایی را که از آن‌ها منع شده است را ندارد^۴. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۲، ص ۶۹).

۵- بحث و نتیجه‌گیری

ایجاد تعامل اثربخش بین مردم و حکومت مهم‌ترین وظیفه حکومت‌هاست (vogt&has,2015)، چراکه این تعاملات سبب بهبود عملکرد حکومت‌ها شده، رضایت عمومی را افزایش داده و انسجام اجتماعی را در جامعه بیشتر می‌کند (Davies et al,2012). اندیشمندان سازوکارهای مختلفی را برای افزایش مشارکت عمومی طراحی کرده‌اند (Aker,2011;Hashagen,2002; sheedy,2008)، باین وجود نبود مشارکت اصیل و اثربخش هنوز هم چالش اصلی حکومت‌هاست (king et al,1998). درواقع می‌توان گفت در عصر حاضر مردم انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را ندارند؛ عواملی مانند عدم اعتماد مردم به حکومت، عدم شفافیت حکومت‌ها، عدم اطمینان مردم از اثرگذاری مشارکتشان در تصمیمات، هزینه‌بر و زمان‌بر بودن مشارکت برای مردم، سبک زندگی در عصر حاضر و... از جمله عواملی هستند که بر انگیزه مردم در مشارکت عمومی اثر می‌گذارد. (uslaner & brown,2005;van & cremer,1999; Antonini et al,2015; Brabham,2012; Fjeldstad,2004; Jappesen & lakhani,2010; villarroel & rais,2010)

در این مقاله تلاش شده تا بر اساس تفسیر شریف المیزان سازوکارهای افزایش انگیزه مشارکت عمومی در مردم کشف و طبقه‌بندی شوند، این سازوکارهای در ده دسته ایجاد انگیزه از طریق انداز، ایجاد انگیزه از طریق تبشیر، ایجاد انگیزه از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آنان، ایجاد انگیزه از طریق بیان آینده مثبت و امیدبخش که ثمره مشارکت عمومی می‌باشد، ایجاد انگیزه از طریق آموزش آراستگی ظاهری و درونی در جامعه، ایجاد انگیزه از طریق آموزش فانی بودن دنیا، ایجاد انگیزه از طریق آموزش تقدم پیوند قلوب بر اتحاد ظاهری، ایجاد انگیزه از طریق آموزش نحوه تعامل با یکدیگر، ایجاد انگیزه طریق تبیین اهمیت مسئولیت‌پذیری و فرمان‌بری، ایجاد انگیزه از طریق بیان اهمیت نقش‌آفرینی جمعی، طبقه‌بندی شد.

استفاده از این سازوکارهای انگیزشی قرآن می‌تواند سبب بهبود مشارکت عمومی در مردم شود؛ به‌عنوان مثال قرآن کریم برای افزایش انگیزه مشارکت عمومی در مردم سعی دارد به ترسیم مدینه فاضله‌ای که حاصل تلاش و مشارکت مردم است پرداخته و از این طریق آنان را برای مشارکت عمومی ترغیب کند، مدیران امور عمومی نیز می‌توانند با ترسیم آینده مشارکت مردم (مانند آینده-ای که با پرداخت مالیات در جامعه ایجاد می‌شود) سبب ترغیب آنان به پرداخت مالیات شوند، البته باید تأکید کرد که این استراتژی زمانی مؤثر است که مردم به سیستم حکومتی و مدیران اعتماد داشته باشند و ترسیم این آینده را وعده دروغین ندانند.

ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت عمومی از طریق بیان احوال گذشتگان و عبرت‌گیری از آنان یکی دیگر از استراتژی‌های قرآن کریم برای ترغیب مردم به مشارکت عمومی است، در این استراتژی قرآن کریم با بیان عاقبت مثبت و منفی گذشتگان (کسانیکه مشارکت عمومی داشته‌اند و کسانیکه بی تفاوت به جامعه بوده‌اند) سعی در ترغیب مردم به مشارکت عمومی دارد، مدیران بخش عمومی نیز می‌توانند به‌صورت کاملاً شفاف و به دور از اغراق و منفعت‌طلبی شخصی و جناحی از طریق ایجاد بصیرت در مردم

۱ - وَلَوْ لَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ/ نور ۱۶

۲ - إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حَبْلَهُ وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا/ نساء ۹۸

۳ - وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ/ رعد ۳۷

۴ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ/ حجرات ۱۲

نسبت به عاقبت امت‌هایی که با تلاش و کوشش و مشارکت اثربخش سعی در تعالی جامعه داشتند و امت‌هایی که گرد رخوت و بی‌تفاوتی در آن‌ها ریخته شده بود؛ انگیزه لازم برای مشارکت عمومی را در مردم تقویت کنند؛ البته لازم به ذکر است در این استراتژی هم اعتماد و اطمینان مردم به سیستم حکومتی و شفافیت و درستکاری سیستم حکومتی نقش مؤثری خواهد داشت.

یکی دیگر از استراتژی‌های ایجاد انگیزه در مردم انذار و تبشیر از عذاب و پاداش آخرت است که در کلام قرآن بسیار به کار برده شده و مردمی را که در امور عمومی مشارکت کرده و به فکر سعادت هم‌نوع و جامعه خود هستند را به پاداش جاودانه آخرت بشارت داده و افرادی را که با بی‌تفاوتی از کنار فرامین اجتماعی (جهاد، زکات، انفاق و...) می‌گذارند را به عذاب آخرت انذار داده است، البته باید تأکید کرد که این استراتژی برای جامعه و مردمی کاربرد دارد که معاد باور و توحید باور باشند، به عبارت بهتر اگر مدیران از ابتدا سعی در تربیت و ایجاد جامعه‌ای توحید محور و معاد باور داشته باشند، ترغیب چنین جامعه‌ای به مشارکت عمومی بسیار آسان و اثربخش خواهد بود.

قرآن کریم از طریق آموزش نحوه تعامل مردم با یکدیگر سعی در افزایش انگیزه مشارکت عمومی در جامعه را دارد. به‌عنوان مثال قرآن کریم به مردم آموزش می‌دهد که باادب و نزاکت با یکدیگر تعامل داشته، در امور یکدیگر تجسس نکنند؛ حال اگر این اصول تعاملی از ابتدا به همه مردم (از سطح مدارس) آموزش داده شود، مسلماً در جامعه شاهد تعامل بهتر مردم با یکدیگر و با حکومت خواهیم بود، تعاملی که اثربخش بوده و با تجسس متفاوت است

درنهایت باید عنوان کرد که ایجاد انگیزه برای مشارکت عمومی در جامعه اسلامی که مردمی معتقد و معاد باور و توحید باور دارد، بسیار راحت‌تر و اثربخش‌تر خواهد بود البته به شرطی که هم مردم و هم سیستم حکومتی تربیت اسلامی واقعی و اصیل داشته باشند.

۶- فهرست منابع

۱. دهخدا، ع. ا. (۱۳۷۷). لغت‌نامه. تهران: دانشگاه تهران.
۲. معین، م. (۱۳۷۷). فرهنگ فارسی. تهران: امیرکبیر
۳. لطیفی، میثم. (۱۳۹۰). "روش‌شناسی راهبردهای تدبیر در قرآن کریم: استقرایی از پژوهش‌های میان‌رشته‌ای مدیریت اسلامی در دهه اخیر". اندیشه مدیریت راهبری. سال پنجم، شماره دوم
۴. دانایی‌فرد، حسن. (۱۳۹۵). "روش‌شناسی مطالعات دلالت پژوهی در علوم اجتماعی و انسانی: بنیان‌ها، تعاریف، اهمیت، رویکردها و مراحل اجرایی". فصلنامه علمی-پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی. شماره ۸۶. ۳۳-۱

۵. طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۳۷۴). تفسیر المیزان. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی. چاپ پنجم.

۶. لطیفی، میثم. (۱۳۹۲). مبانی و اصول نظم و انضباط در سازمان. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

7. Anderson. D., arazy. O., and Nov, O.(2011) . “Technology-Med iated xitizen science participation: a motivational model”. proceedings of the AAAI international conference on weblogs and social media.
8. Agger, A. (2112). “Toward tailor made participation: how to involve types of citizens in participatory governance”. Roskilde: Roskilde University press.
9. Antonini Matteo, Michael A. Hoggb, Lucia Mannetti, Barbara Barbieri, Joseph A. Wagoner,(2015), “Motivating Citizens to Participate in Public Policymaking: Identification, Trust and Cost-Benefit Analyses”. Journal of Social and Political Psychology. Vol15
10. Brabham, Daren C.(2012).”Motivations for Participation in a Crowdsourcing Application to Improve Public Engagement in Transit Planning”. Journal of Applied Communication Research. Vol.40
11. Bonsón Enrique, Sonia Royo, Melinda Ratkai.(2015). “Citizens' engagement on local governments' Facebook sites. An empirical analysis: The impact of different media and content types in Western Europe”. Government Information Quarterly. 32
12. Chung, So Yoon .(2011). “Fostering Citizen Participation Though Innovative Mechanisms In Governance, Policy, And Decision Making: Comparing Washington, DC And Seoul”. A Dissertation Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy Approved
13. Cerighton, james L.(2005). The public participation handbook:Making bertter decisions thtough citizen involvement. www.josseybass.com
14. Cooper, T. L. (2005). “Introduction to Neighborhood government: The local foundations of political life, by M. Kotler. Lanham”, MD: Lexington Books.
15. Denhart,Robert & Janet vinzant denhart.(2000). “the new public service:serving rather than steering”. public administratin review.vol60.no6
16. Davies, A; Simon, J; Patrick, R; & Norman, W. (2012). “Mapping citizen engagement in the process of social innovation”. Brussels: TEPSIE
17. Fischer, F., & Gottweis, H. (2012). “The argumentative turn revisited: Public policy as communicative practice” . edited by Frank Fischer and Herbert Gottweis. Durham: Duke University Press.
18. Fjeldstad, O.-H. (2004). “What’s trust got to do with it? Non-payment of service charges in local authorities in South Africa”. The Journal of Modern African Studies, 42, 539-562. doi:10.1017/S0022278X04000394

19. Horsbol ander, langer lassen, Phillips, Louise, Carvalho, Anabela, and Doyle, Julie, eds.(2012).”Citizen Voices:Performing Public Participation in Science and Environment Communication (1)”. Bristol, GB: Intellect, 2012
20. Hashagen, S.(2112).”Models of community engagement”. Scotland: Scottish Community Development Centre.
21. Hafer ,Joseph A & Bing, Ran. (2016). “Developing a Citizen Perspective of Public Participation: Identity Construction as Citizen Motivation to Participate”. *Administrative Theory & Praxis*, 38
22. Hornsey, M. J. (2008). “Social identity theory and self-categorization theory: A historical review”. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(1), 204–222. doi:10.1111/j.1751-9004.2007.00066.x
23. Jeppesen, L. B., & Lakhani, K. R. (2010). “Marginality and problem-solving effectiveness in broadcast search”. *Organization Science*, 21(5), 1016_1033.
24. Jenkins, H. (with Purushotma, R., Clinton, K., Weigel, M., & Robison, A. J.). (2006). “Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century. Chicago: The MacArthur Foundation”.Retrieved from <http://www.newmedialiteracies.org/files/working/NMLWhitePaper.pdf>
25. King,Cheryl Simrell, Kathryn M. Feltey, & Bridget O'Neill Susel . (1998). “The Question of Participation: Toward Authentic Public Participation in Public Administration”, *Public Administration Review*. Vol. 58. No. 4
26. Kostakopoulou, Dora.(2008). “The Future Governance of Citizenship”. Cambridge University Press, ProQuest Ebook Centra
27. liu, H.-C. (2111).”Organizational accountability in emergency management: examining typhoon morakot from citizens perspective”. A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Public Administration. College of Business and Public Management Department of Public and Health Administration.
28. Lowndes, V., Pratchett, L., & Stoker, G. (2006). “Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: The CLEAR framework”. *Social Policy and Society*, 5(2), 281–291. doi:10.1017/s1474746405002988
29. Naval ,concepcion ; murray print ; ruud veldhuis.(2002). “Education for Democratic Citizenship in the New Europe: context and reform”. *European Journal of Education*. Vol. 37. No. 2
30. Parry, G., Moyser, G., Day, N. (1992).”Political Participation and Democracy in Britain. Cambridge”. United Kingdom: Cambridge University Press
31. Perry, J. L., & Wise, L. R. (1990). “The motivational bases of public service”. *Public Administration Review*, 50(3), 367_373.

32. Row, gene and Lynn j. frewer.(2015). "A typology of public engagement mechanisms". Science, technology and human values, 31
33. Ramarajan, L. (2014). "Past, present and future research on multiple identities: Toward an intrapersonal network approach". Academy of Management Annals, 8(1), 589–659. doi:10.1080/19416520.2014.912379
34. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). "Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions". Contemporary Educational Psychology, 25, 54_67.
35. Sheedy, A. (2008). "Handbook on Citizen Engagement: Beyond Consultation". Canadian Policy Research Networks Inc
36. Sebastian Vogt , Alexander Haas.(2015). "The future of public participation in Germany: Empirical analyses of administration experts' assessments". Technological Forecasting & Social Change ,vol98
37. Salminen, Ari.(2010). "ethical governance: a citizen perspective". published by University of Vaasa
38. Uslander, E. M., & Brown, M. (2005). "Inequality, trust, and civic engagement". American Politics Research, 33, 868-894. doi:10.1177/1532673X04271903
39. Vadym Pyrozhenko.(2012). "The Impact of Citizens' Knowledge On Public Administration: Exploring the Links in Three Social Movements". Public Administration Rviwe
40. Van Vugt, M., & De Cremer, D. (1999). "Leadership in social dilemmas: The effects of group identification on collective actions to provide public goods". Journal of Personality and Social Psychology, 76, 587-599. doi:10.1037/0022-3514.76.4.587
41. Villarroel, J. A., & Reis, F. (2010). "Intra-corporate crowdsourcing (ICC): Leveraging rank and site marginality for innovation". Paper presented at CrowdConf 2010, San Francisco, CA. Retrieved from <http://www.crowdconf2010.com/images/finalpapers/villarroel.pdf>
42. Wagner,Sascha Alexander ; Sebastian Vogt; Rüdiger Kabst .(2016). "The future of public participation: Empirical analysis from the viewpoint of policy-makers". Technological Forecasting & Social Change 106
43. Yang, Kaifeng ; Sanjay K. Pandey.(2011). "Further Dissecting the Black Box of Citizen Participation:When Does Citizen Involvement Lead to Good Outcomes?".public administration review

